

HET LATE MIDDEN- PALEOLITHICUM VAN HET GOOI

Dit artikel is eerder verschenen in Archeoforum 3 (1998) - ISSN1386-6095

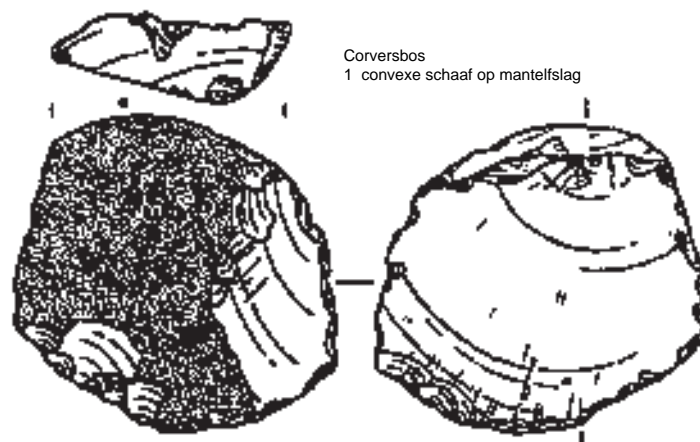
Jonny Offerman-Heykens

Inleiding

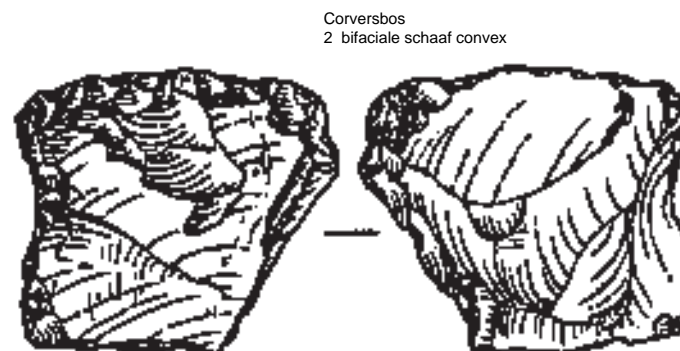
In de loop der jaren is het aantal middenpaleolithische artefacten afkomstig uit het Gooi flink toegenomen, de kennis en het inzicht eveneens. In 1997 besloten we alle tot nu toe verzamelde late middenpaleolithen te documenteren. Ook de in het Goois museum (Hilversum) aanwezige collectie werd hierbij betrokken. Mevrouw M. Addink-Samplonius was zo vriendelijk deze stukken in bruikleen af te staan voor studie. Alle stukken zijn opgemeten en beschreven en daarna getekend door Auke Boelsma. De hier besproken middenpaleolithische werktuigen en afslagen zijn vanaf 1969 bijeen gebracht door Jonny Offerman-Heykens, Auke Boelsma en Ben Walet.

De belangrijkste vindplaatsen in Hilversum zijn de Westerheide, de Aardjesberg, de Hoorneboegse heide en de akkers in het Corversbos. Het akkercomplex het IJzerenveld en Rijsbergen vormen de belangrijkste sites in de omgeving van Huizen.

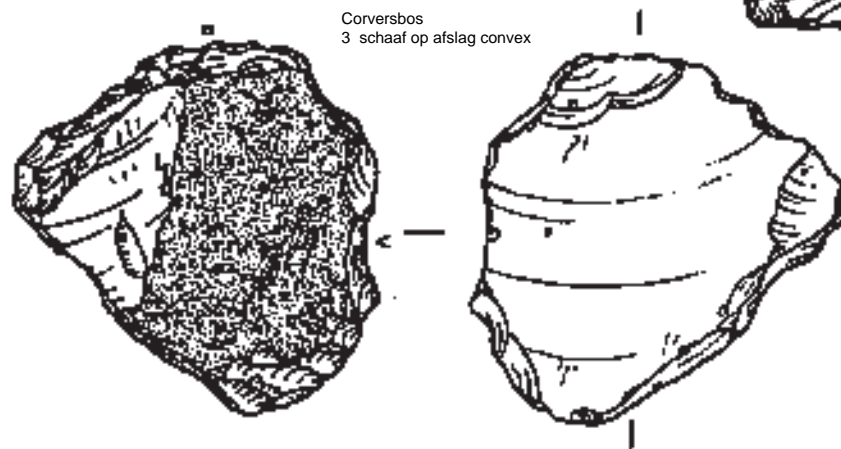
Voor het resultaat van ons onderzoek vragen wij in dit artikel uw aandacht.

Corversbos
1 convexe schaaaf op mantelfslag

Corversbos
2 bifaciale schaaaf convex

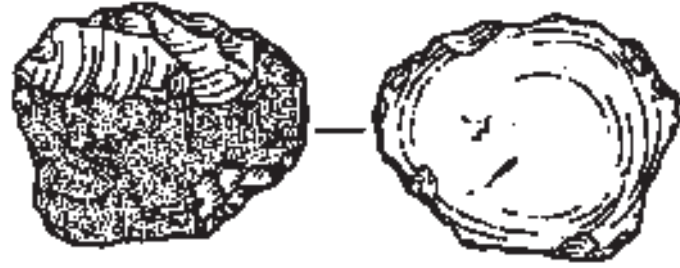

Corversbos
3 schaaaf op afslag convex

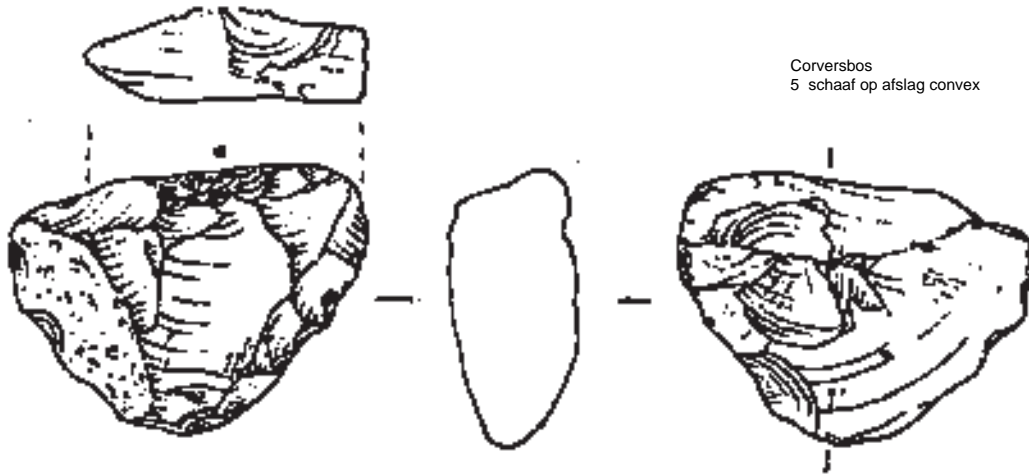
Alle tekeningen in dit artikel zijn op ware grootte afgebeeld.

Alle tekeningen zijn vervaardigd door A. Boelsma.

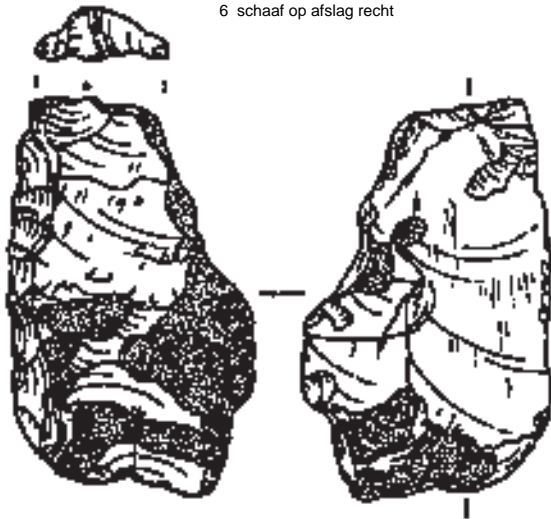
Corversbos
4 schaaf op splijtstuk convex

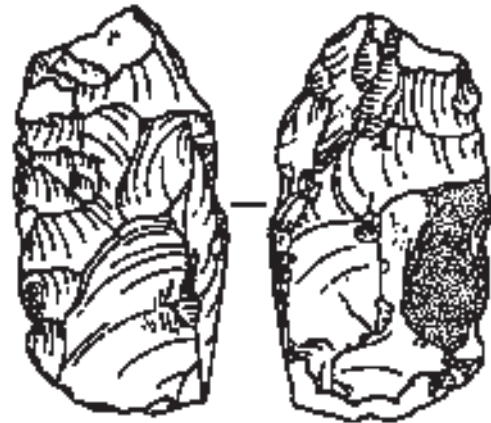
Corversbos
5 schaaf op afslag convex

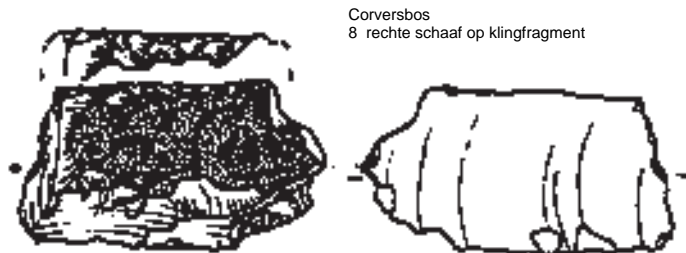

Corversbos
6 schaaf op afslag recht

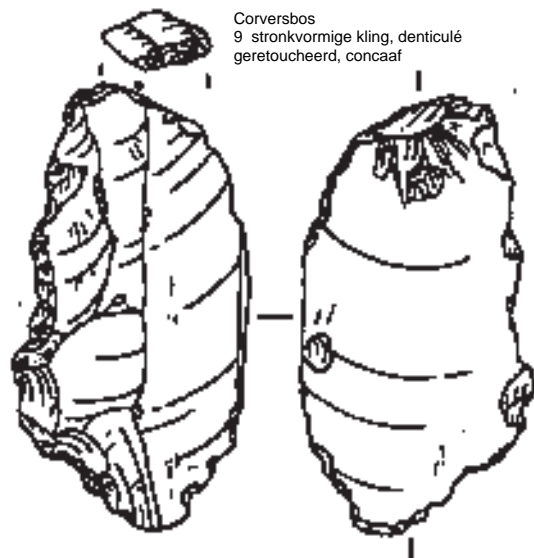

Corversbos
7 bifaciale rechte schaaf, keilmesser?

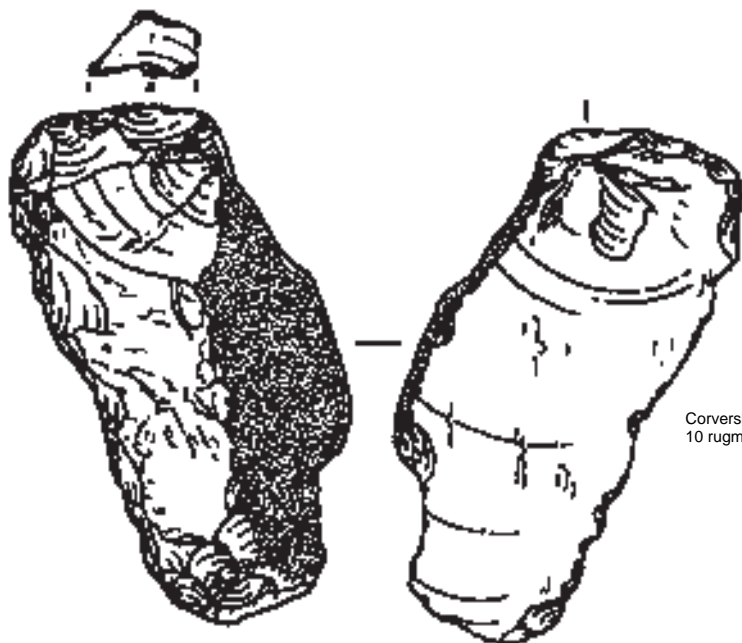

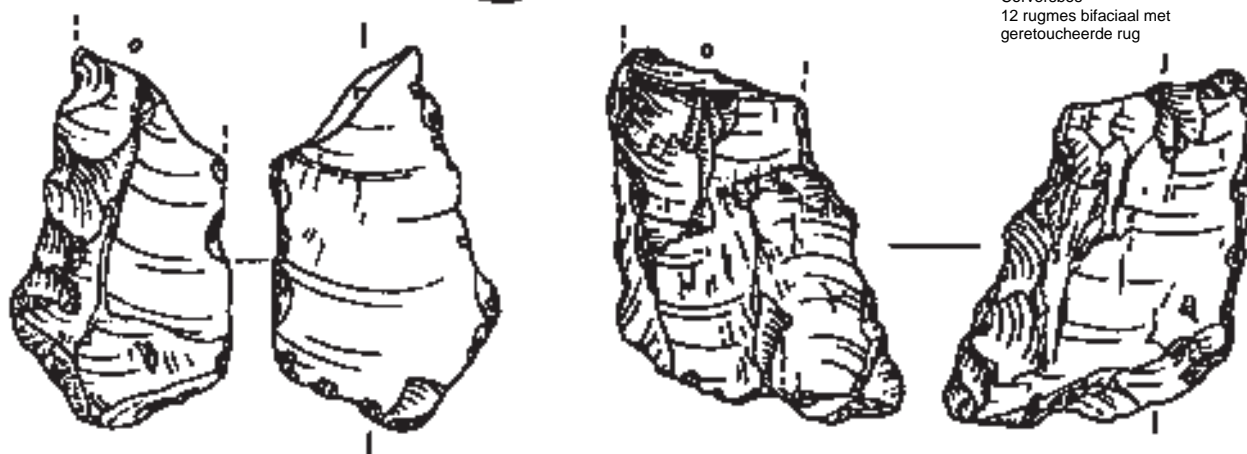
Corversbos
8 rechte schaaf op klingfragment

Corversbos
9 stronkvormige kling, denticulé
geretoucheerd, concaaf

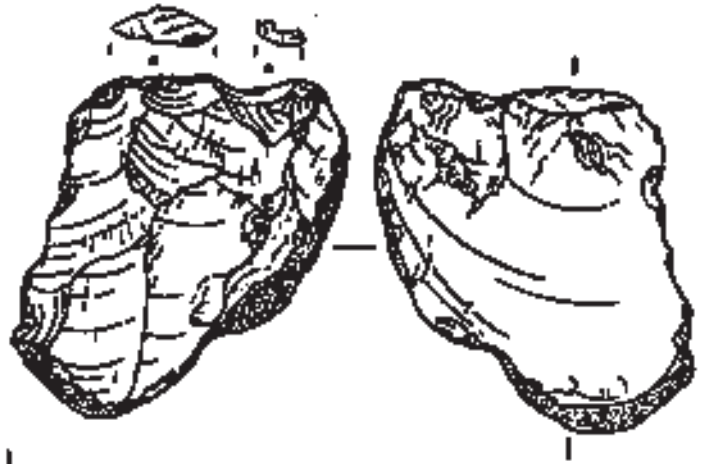
Corversbos
10 rugmes op kling met natuurlijke rug

Corversbos
12 rugmes bifaciaal met
geretoucheerde rug

Corversbos
11 rugmes met getoucheerde rug
op kling, proximaal afgebroken

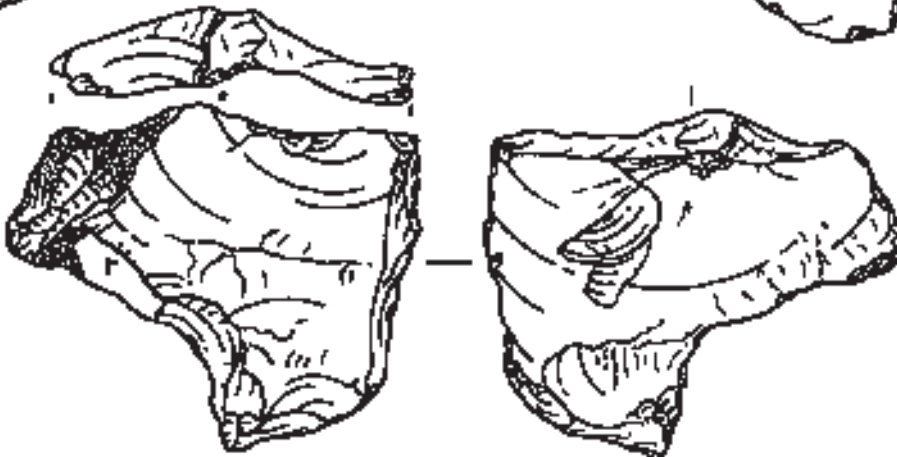
Corversbos
13 rugmes met dorsale negatieven

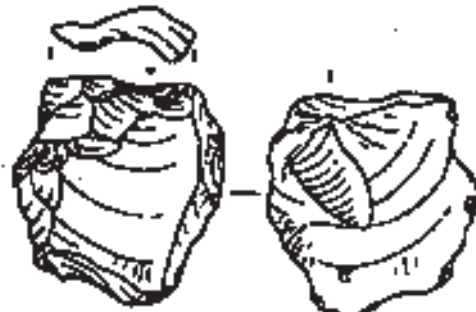

Corversbos
16 afslag

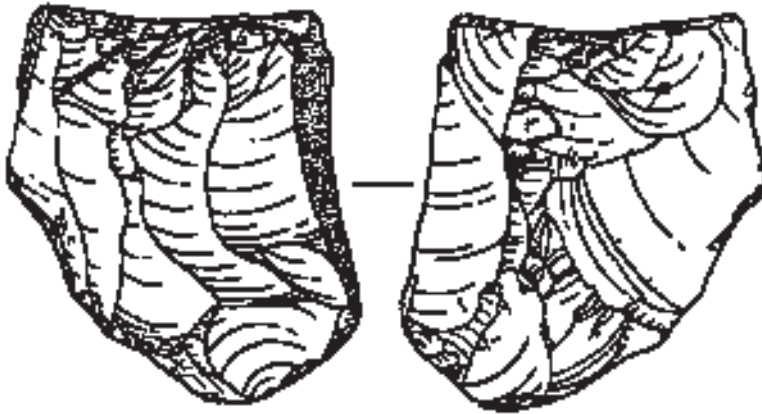
Corversbos
15 afslag

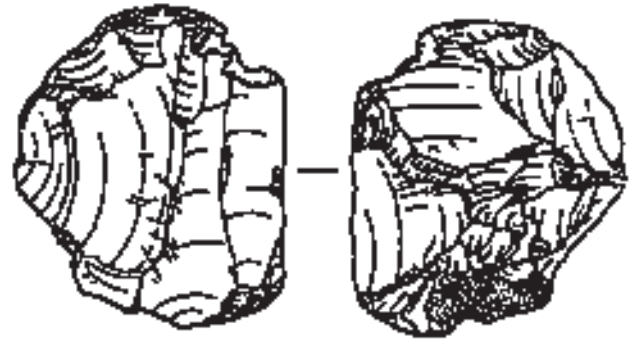

Corversbos
14 afslag

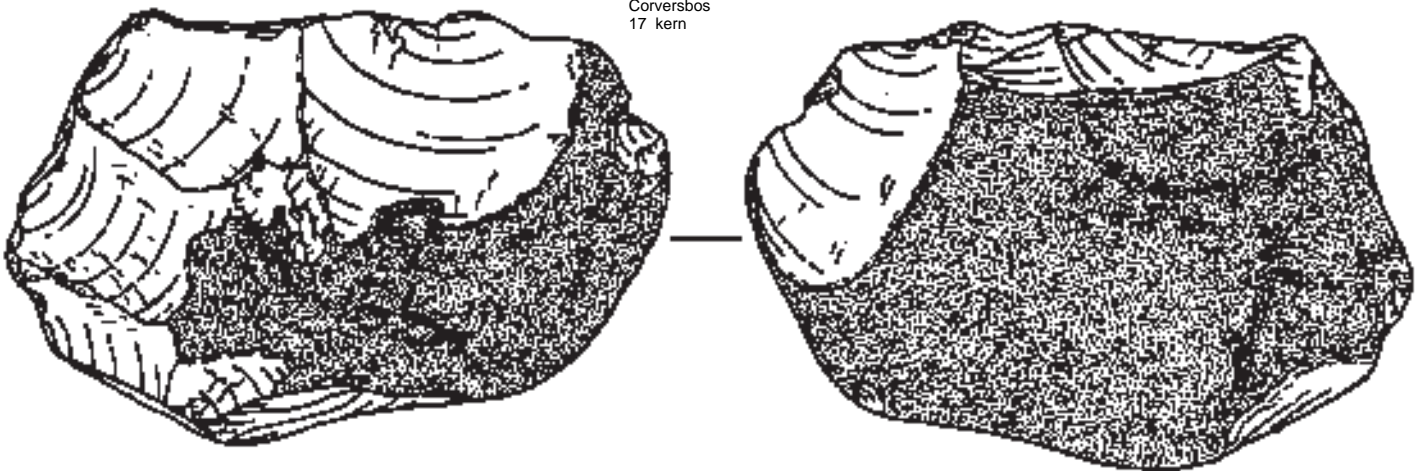
Corversbos
19 kern

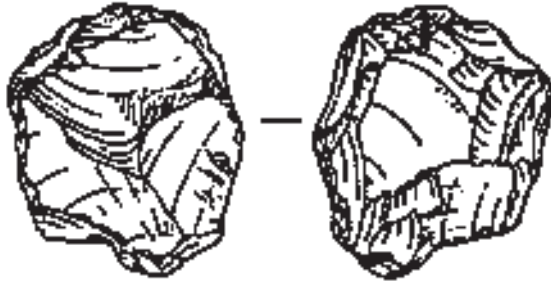
Corversbos
18 kern

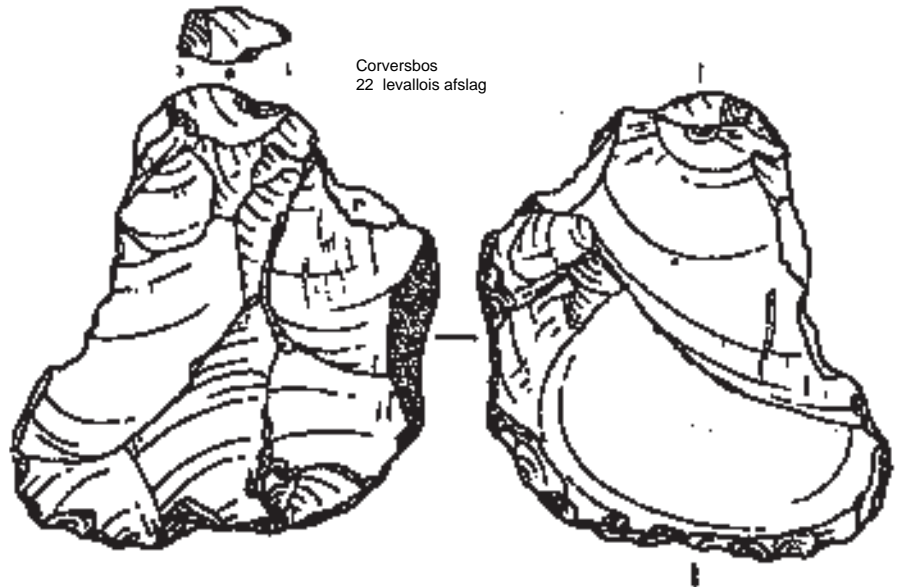
Corversbos
17 kern

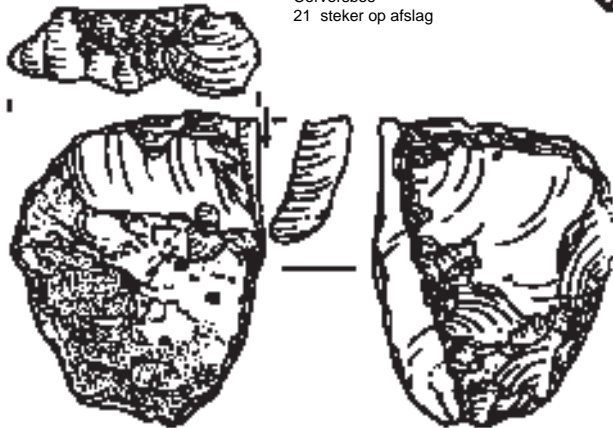
Corversbos
20 kleine schijfvormige kern

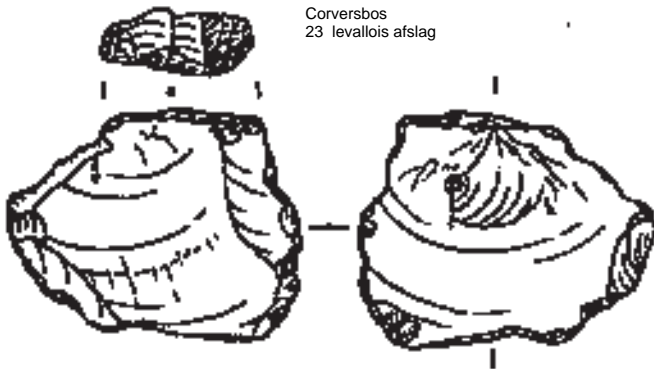
Corversbos
22 levallois afslag

Corversbos
21 steker op afslag

Corversbos
23 levallois afslag

De geologie

Toen gedurende het Saalien het landijs Midden-Nederland bereikte, werden de aanwezige rivierafzettingen van Rijn en Maas (formaties Urk en Veghel) opgedrukt tot stuwwallen. Het vroeger door rivieren doorsneden vlakke landschap, kreeg hierdoor een ander aanzien en zijn definitieve vorm. De Gooise stuwwal werd in drie fasen opgedrukt; het westelijke deel is ontstaan tijdens de oudste fase. Het geheel is bekend als de Utrechtse Heuvelrug. De gestuwde pakketten zijn afkomstig uit de Gelderse Vallei en bestaan uit lagen uit de formatie van Urk en Sterksel en aan de oostkant ook uit de formatie van Enschede. De stuwwal strekt zich in het noorden uit in afgekalfde vorm tot ver in het Randmeer. Het zuidelijk deel van de stuwwal wordt begrensd door de Hollandse Rading; het oostelijke deel door het Eemdal. Tijdens het stuw en het afsmelten van het landijs werd de westelijke helling gevormd door waaiervormige grindrijke smeltwaterafzettingen (formatie van Drenthe). Het aangevoerde materiaal is van noordelijke herkomst (Midden-Zweden). Opvallend is de rijkdom aan vuurstenen.

Het Saalien werd gevolgd door een interglaciaal, het Eemien, met jaartemperaturen die 2 graden hoger waren dan thans het geval is. Daarna volgde weer een ijstijd, het Weichselien, dat 10.000 jaar voor heden eindigde. Het landijs bereikte Nederland tijdens het Weichselien niet, het bleef in Noord-

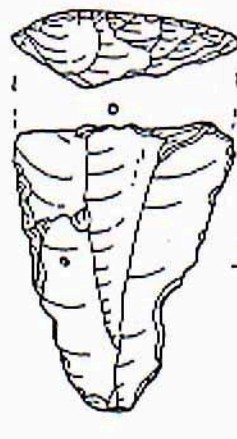
Duitsland steken. Ook in deze ijstijd werden glaciale afgewisseld door interstadialen. Bekend uit het Weichselien zijn de dekzand en dekzandruggen die ontstonden tijdens koude perioden, toen de wind vrij spel had. Hierna volgde het Holoceen een warmere periode die tot op heden stand houdt.

De akkers in het Corversbos

Deze akkers bevinden zich op de westelijke helling van de stuwwal bij Hilversum. De bodem is gevormd door een dik pakket grindrijke smeltwaterafzettingen, afgezet in het late Saalien tijdens het afsmelten van het landijs (formatie van Drenthe).

Tijdens het Eemien behoorde West-Nederland tot de Eemzee en werd de kust gevormd door de westelijke helling van de stuwwal. In het oosten lag de kust ter hoogte van Amersfoort en in het zuiden bevond zich een drassig onbegaanbaar gebied. Alhoewel in andere delen van Nederland en verder in Europa bewoning mogelijk was tijdens het Eemien, moeten we er van uitgaan dat dit in het Gooi niet het geval was. Dit is van belang voor de datering van de middenpaleolithen uit dit gebied.

Op de akkers in het Corversbos is de grootste concentratie late middenpaleolithen uit Midden- en Noord-Nederland bijeen gebracht: 75 stuks tot nu toe. Een vergelijkbare concentratie is de vindplaats bij Mander (Overijssel). Op een uitzondering na, zijn alle artefacten vervaardigd van noordelijke vuursteen. De concentratie is afkomstig van akkers tussen de drie en vier meter boven NAP. Op de lagere delen komen zij niet voor en dat roept vragen op. Bijvoorbeeld: werden de stukken door solifluctie verplaatst en bleven zij op een vlak stuk van de helling liggen? Of was dit een gunstige plek die meermalen werd bezocht en is de verspreiding van de artefacten veroorzaakt door de middenpaleolithische bewoners? Mogelijk zal in de toekomst een opgraving ter plekke hierover meer duidelijkheid verschaffen. Wel zeker is dat de artefacten tijdens één of meer fasen van het Pleniglaciaal onderhevig zijn geweest aan erosie. Enkele zijn zo aangetast dat ze met grote moeite als artefact te herkennen zijn. Alle stukken vertonen één of meer erosieverschijnselen, zoals windlak, patina, bots- en drukkegels enz. Voor alle duidelijkheid: op alle vlakken, ook de bewerkte.

Divers (1)
1 levallois-spits, proximaal afgebroken en bijgeretoucheerd

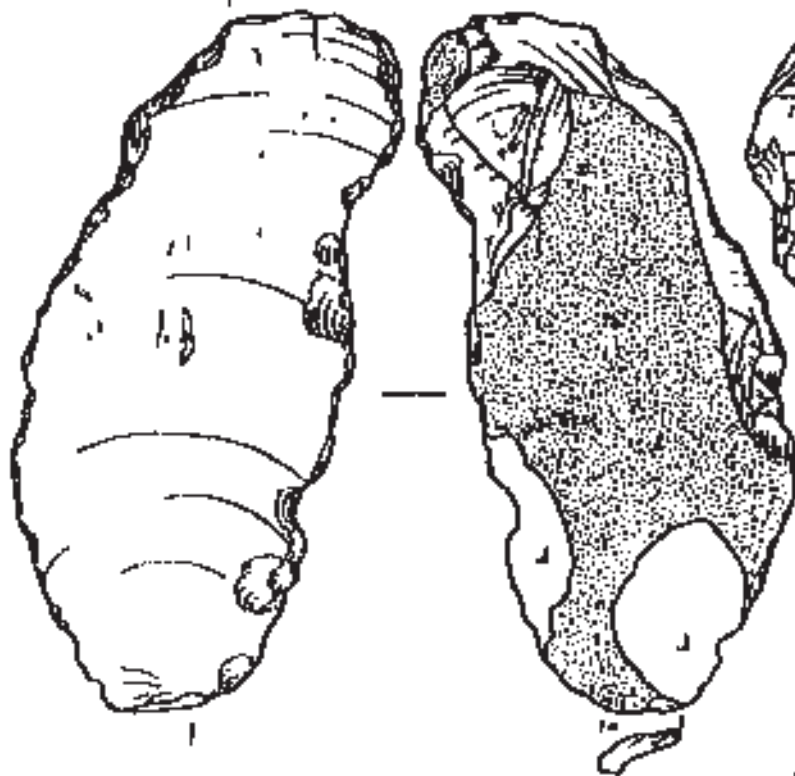
Divers
2 kleine schaaft concaaf

Artefacten uit de categorie 'divers' zijn afkomstig van vindplaatsen in Hilversum (Westerheide, Aardjesberg en Hoornseboegse heide) en Huizen (Rijsbergen en het Yzerenveld)

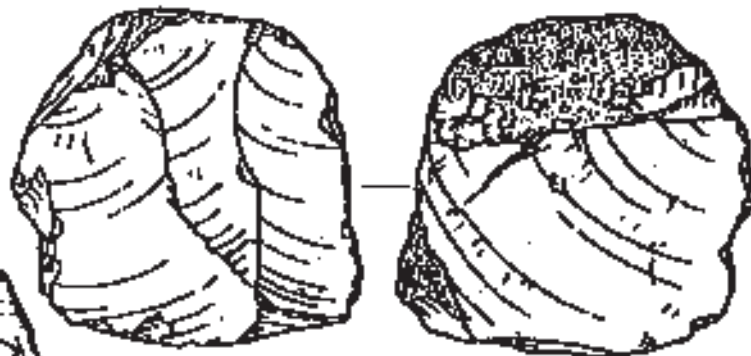
De aard van het verblijf

Het aantal kernen is schaars. Voorts bedraagt het aantal werktuigen 28 procent van het geheel. Het lijkt erop dat we hier niet te maken hebben met een atelier (gespecialiseerd kampeement), maar met een verblijf van langere of kortere duur. Er werden waarschijnlijk werktuigen van huishoudelijke aard gebruikt. De schaven, rugmessen en een steker getuigen hiervan. De Homo sapiens liet bij vertrek de gebruikte stukken en het afval aan de oppervlakte achter. Dat zal een veelvoud geweest zijn van wat er nu nog aanwezig is. Veel zal door erosie verloren zijn gegaan.

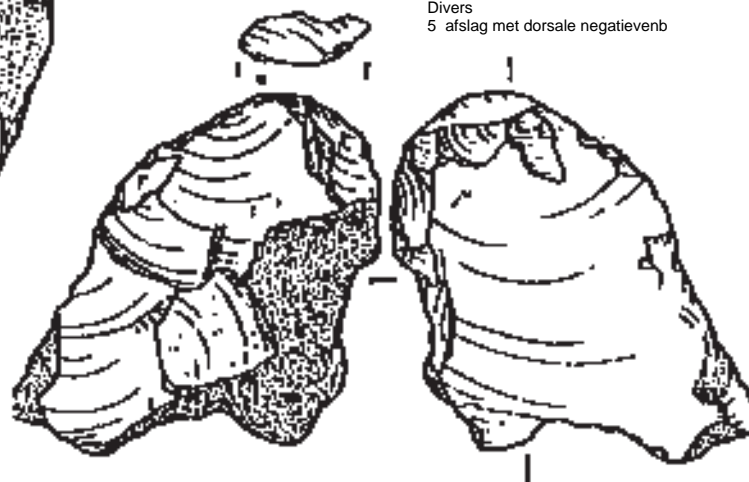
Divers
3 rugmes met gedeeltelijk geretoucheerde rug

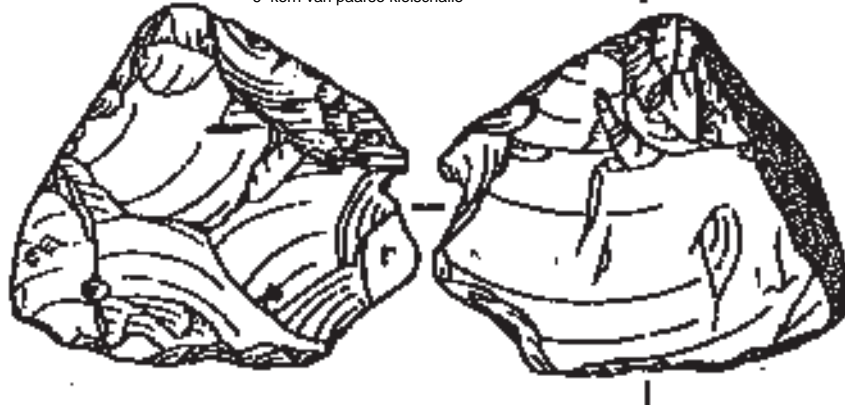
Divers
4 rkleine klingenkern

Divers
5 afslag met dorsale negatievenb

Divers
6 kern van paarse kleischalie

Vindplaatsen nabij Hilversum en Huizen

De vindplaatsen Westerheide, de Aardjesberg en de Hoorneboegse heide te Hilversum, akkercomplex het IJzerenveld en Rijsbergen bij Huizen bevinden zich op de stuwwal. Ook hier zijn de artefacten vervaardigd van noordelijke vuursteen. Het gaat hier om kleine aantallen. Ook hier hebben we te maken met het late middenpaleolithicum. De artefacten zijn vergelijkbaar met die van het Corversbos. Een bijzondere vondst is de levalloisspits van de Aardjesberg: een schaars overblijfsel van mogelijk de jacht.

Conclusies

De artefacten zijn vervaardigd van noordelijke vuursteen afkomstig uit de grindrijke smeltwaterafzettingen van het late Saalien.

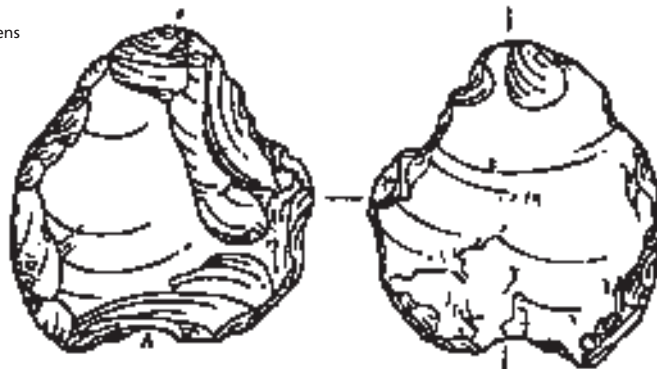
Pas in de allerlaatste fase van het Eemien was er weer bewoning mogelijk in dit gebied rond Huizen en Hilversum.

Van de 21 werktuigen bestaat 43 procent uit convexe schaven. Dit hoge percentage is typisch voor het late middenpaleolithicum. 19 procent van de werktuigen bestaat uit stronkvormige klingen. Zij komen ook voor in het Acheuléen, maar in lage percentages van het geheel (Bordes 1989).

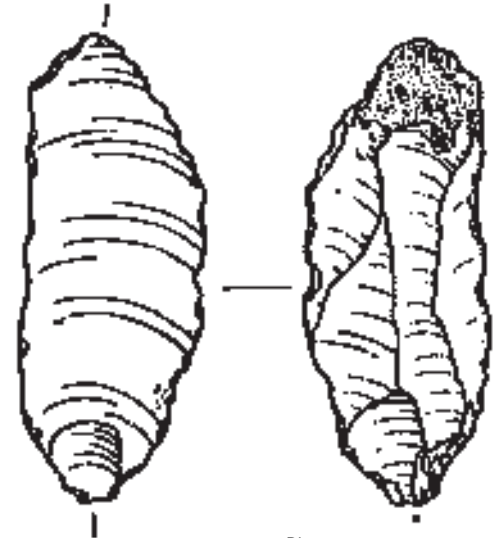
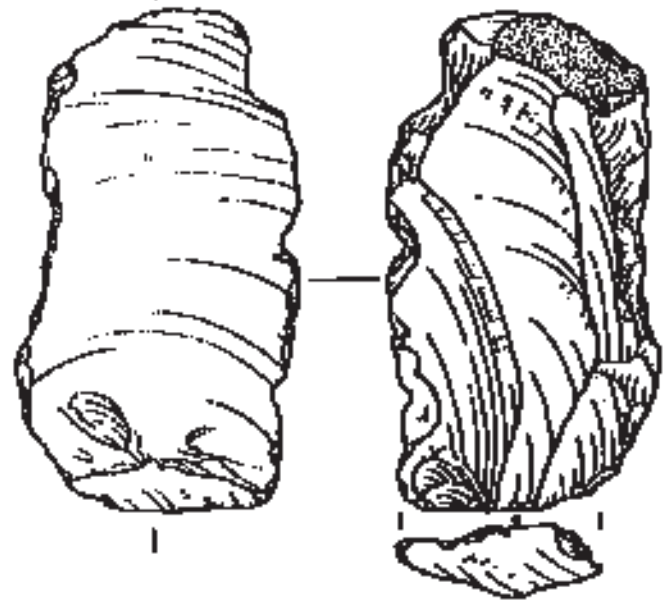
De rugmessen zijn grof en ook bij de afwerking van de andere werktuigen ontbreekt verfijning.

Overzien we alle gegevens, dan hebben we te maken met een vroege fase van het late middenpaleolithicum, de Atlantische vorm met wortels in het Acheuléen. De datering is laat-Eemien tot vroeg-Weichselien, 100.000 tot 90.000 jaar voor heden. Ook voor de andere laat-middenpaleolithen uit het Gooi is deze datering van toepassing.

Jonny Offerman-Heykens
Gabrielgaarde 44
1241 AM Kortenhoef

Divers
7 rugmes gedeeltelijk geretoucheerde rug

Divers
8 levallois-kling

Divers
9 schaaaf op afslag met kerwen

Literatuur

Bordes, F., 1989. *Typologie du paleolithique ancien et moyen*. Bordeaux.

Coles, J.M. and E.S. Higgs, 1969. *The Archaeology of Early Man*. London.

Meene, E.A. van de, M. van Meerkerk, J.van der Staay, 1989. *Toelichting bij de Geologische kaart van Nederland* 1: 50000, blad Utrecht 31 Oost.

Mania, D., 1990. *Auf den Spuren des Urmenschen*. Deutscher Verlag der Wissenschaften. Berlin.

Roebroeks, W. 1990. *Oermensen in Nederland*. Amsterdam.

Ruegg, G.H.J., 1983. *Glaciofluvial and glaciolacustine deposits in the Netherlands*. Rotterdam.

Ruegg, G.H.J., 1995. Kwartaire wor-
dingsgeschiedenis van en ontsluitingen
in het Gooi. *Grondboor en Hamer*,
nr.314.

Offerman, J., 1997. Commentaar op de
Vermaning-artefacten 1 & 2. *ARCHEO-
FORUM* nr. 2, p. 35-39.

Offerman, J., A. Boelma, 1993. Het
middenpaleolithicum in het Gooi,
Westerheem, XL11-1.

Stapert, D., 1982. A middle paleolithic
artefact scatter, and a few younger
finds from near Mander NW of
Oostmarsum, Prov. of Overijssel,
Netherlands. *Palaeohistoria*, nr. 24.